

Från A till Ö

Om vokalplaceringens inverkan på intonationen i en amatörkör
och hur man kan arbeta med detta

Karin Einarsson

**Självständigt arbete inom konstnärligt magisterprogram i musik, inriktning
kördirigering.**

Vårterminen 2018

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng

Konstnärligt magisterprogram i musik, inriktning kördirigering

Högskolan för scen och musik, Göteborgs universitet

Vårterminen 2018

Författare: *Karin Einarsson*

Arbetets rubrik: *Från A till Ö - om vokalplaceringens inverkan på intonationen i en amatörcör och hur man kan arbeta med detta.*

Arbetets titel på engelska: *From A to O - about the vowel placement's impact on the intonation of an amateur choir and how to work with this.*

Handledare: *Universitetsadjunkt Ulrika Davidsson,
Universitetslektor Joel Eriksson*

Examinator: *Universitetslektor Johan Norrback*

SAMMANFATTNING

I den här uppsatsen har författaren undersökt hur man kan arbeta med vokalplacering i en amatörcör, hur man kan knyta detta arbete till den repertoar som kören sjunger och hur detta arbete inverkar på intonationen i kören. Författaren har använt sig av flera olika metoder för att arbeta med vokalplacering och intonation. En av dem är unisona vokalplaceringsövningar. Körsången kören har jobbat med är *Kärlekens tid* av Benny Andersson. Ur den har körledaren plockat ut vissa ackord som kören fått träna på att stapla med fokus på att lyssna efter vokalfärg. Sången har också övats på endast de vokalljud som förekommer i texten. En stor del av arbetet har handlat om att göra sångarna medvetna om att lyssna efter vokalfärg och att öka deras förståelse för de olika vokalernas inneboende karaktärer. Arbetet med vokalplacering har gett stor utdelning angående intonationen i kören.

Nyckelord: kör, blandad kör, amatörcör, vokalplacering, intonation

1. BAKGRUND	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
2.1 Syfte	5
2.2 Frågeställningar	5
3. TIDIGARE FORSKNING	6
4. METOD	7
5. KÖREN	7
6. VOKALPLACERINGSÖVNINGAR	8
7. KÄRLEKENS TID	9
8. PROCESSEN MED KÖREN	10
9. VOKALERNA	11
10. ANALYS AV PROCESSEN	13
10.1 Vokalplaceringsövningar	13
10.2 Kärlekens tid	17
11. RESULTAT	22
12. AVSLUTANDE REFLEKTIONER	25
13. REFERENSER	26

1. BAKGRUND

Jag har under en större delen av mitt liv varit en sångare, vid åtta års ålder började jag i min första kör. Många barn provar på att sjunga i kör men för flera slutar det där. För mig däremot blev det en start på en resa som har lett mig till att bli musiker.

Jag började i kyrkans barnkör, sjöng sedan i skolans ungdomskör och i kyrkokören. När jag skulle välja folkhögskola blev det skolor som satte körsång högt på agendan och till slut hamnade jag på kantorslinjen i Hjo. Efter det läste jag kandidaten i kyrkomusik i Malmö och nu magisterutbildningen i körledning i Göteborg. Jag har hela tiden under resans gång tagit sånglektioner och varit speciellt intresserad av sång och framför allt körsång.

Sedan ca tio år har jag arbetat som kyrkomusiker. Jag har haft flera olika tjänster, som varit utformade på olika sätt. Det som alltid har varit mitt främsta ämne för glädje och ibland även bedrövelse har varit arbetet med kyrkans körer. Jag har lett många olika typer av körer; vokalensemble, kyrkokör, damkör, ungdomskör, barnkör. Det som har varit genomgående i dessa ensembler är en stor glädje i att sjunga och speciellt att sjunga tillsammans med andra.

Att sjunga i kör kan vara fantastiskt. Jag har själv haft några av mina största musikaliska upplevelser när jag sjungit i kör; gånger då jag gått ifrån en körövning eller en konsert och känt mig euforisk eller helt känslomässigt dränerad på grund av det jag varit med om. Det är något som händer nu, det är något som händer tillsammans. När körsångare och körledare sammansmälter i ett uttryck och en klang, så händer något som är svårt att sätta ord på.

Att leda amatörkörer kan också vara utmanande. Människor samlas för att sjunga tillsammans, men man kommer med väldigt olika förväntningar, förkunskaper och förutsättningar.

På min nuvarande tjänst är jag ledare för en fyrstämmig blandad kyrkokör. Det är en härlig grupp med ett åldersspann mellan ca 30-75 år. Förkunskaperna i gruppen är vitt skilda. Det finns de som i stort sett är nybörjare när det kommer till sång och de som sjungit i kör i större delen av sina liv. Detta innebär att förståelsen för vad man som sångare ska lyssna efter när man intonerar är väldigt olika. Kunskapen om tonbildning ligger också på väldigt olika nivå. En del av sångarna har tränats länge på tonbildning och egalisering av vokalerna, medan

andra sjunger på ett helt omedvetet sätt och låter vokalerna komma spontant, ungefär som när man talar. Trots körsångarnas spridda kunskaper och förståelse för intonation och vokalplacering har jag märkt att kören har en relativt god förmåga att hålla ton när de sjunger a capella, men det klingar inte riktigt rent.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

2.1 Syfte

Genom att arbeta med tonbildning och vokalplacering hoppas jag på att göra körsångarna mer medvetna om de olika vokalernas placering och karaktärer. Det jag har undersökt är hur man kan arbeta med vokalplacering och intonation i en amatörcör. Jag har också undersökt hur intonationen i kören påverkas när körsångarna blir medvetna om att lyssna efter vokalfärg. Många sångare i amatörcörer vet ofta inte vad de ska lyssna efter när körledaren säger åt dem att lyssna på varandra. Jag har i detta arbete riktat in mig på att körsångarna ska lyssna efter just vokalplacering.

Givetvis är problematiken med intonation i amatörcör mycket större än så. Det handlar om hållning, andning, röstens kondition, kunskap om skaltonernas olika funktioner, koncentration och mycket mer, men i den här undersökningen har jag inriktat mig på hur just vokalplacering kan påverka intonationen i en amatörcör och hur man kan jobba med detta.

2.2 Frågeställningar

1. Hur påverkar arbetet med vokalplacering och egalisering av vokalerna intonationen i en amatörcör?
2. Vilken typ av övningar fungerar bra i min kör för att öva just vokalplacering och egalisering av vokalerna?
3. Hur kan arbetet med vokalplacering integreras med repertoarövning?

3. TIDIGARE FORSKNING

Det finns många som framhäver vikten av gemensam vokalplacering för att få en god intonation i kören. En av dem är Bianca Dahl, som i sin bok *Körkonst*¹ skriver om ämnet. Boken *Körakustik*² av Sten Ternström behandlar ämnena vokalplacering och intonation på ett utförligt sätt. I boken *UPP och NER sjungningar*³ av Stefan Sköld finns ett kapitel med gehörs- och intonationsövningar, dock berörs här inte något om just vokalplacering. I sitt examensarbete *På tal om intonation*⁴ har Johan Rehnqvist intervjuat fyra körledare. Intervjuerna är mycket intressanta och de visar på att intonation i kör är starkt förknippat med vokalfärg. I sin bok *Intonation i körsång*⁵ skriver Per-Gunnar Alldahl inte mycket om vokalernas inverkan på intonationen, men ämnet tas upp något kort.

Vad menas då med intonation? Bonniers *Musiklexikon*⁶ uttrycker det så här:

”**Intonation** (av latin *intonare*, låta, ljuda), att sjunga eller spela i rätt tonhöjd (*ren intonation*), särskilt viktigt vid *fri intonation*, dvs. vid sång eller spel på instrument som saknar fixerade tonhöjder (t.ex. stråkinstrument och basun).”

¹ Tone Bianca Dahl. *Körkonst*. Göteborg: Bo Ejeby förlag, 2003

² Stefan Ternström. *Körakustik*. Stockholm: Gehrmans musikförlag, 1987

³ Stefan Sköld. *Upp och ner sjungningar*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag, 1987

⁴ Johan Rehnqvist. (2012) *På tal om intonation – En kvalitativ intervjustudie om körledares syn på hur instruktioner om intonation bör förmedlas*. (Examensarbete) Malmö: Musikhögskolan i Malmö, Lunds universitet. Tillgänglig: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3563613&fileId=3563614>

⁵ Per-Gunnar Alldahl. *Intonation i körsång*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag AB, 2004

⁶ Per Axel Nordfeldt. *Musiklexikon*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2003, s.223

4. METOD

De metoder jag har bestämt mig för att använda är delvis hämtad från den litteratur jag har studerat inom ämnet. Jag har letat efter sångövningar som fokuserar just på vokalplacering, egalisering av vokalerna och intonationsövningar som utgår ifrån vokalplacering. Det har inte varit helt lätt. I många fall är det underförstått att en övning ska vara bra för egalisering, men författaren nämner det inte rent ut.

Baserat på de böcker jag läst inom ämnet har jag valt att lägga in övningar på körens ordinarie repetitionstid. Dessa övningar har sin utgångspunkt i unisona vokalplaceringsövningar, där tonmaterialet ska vara lätt att sjunga. Således kan sångarna helt fokusera på att hitta rätt vokalplacering och att lyssna efter gemensam vokalfärg.

För att sedan knyta arbetet med vokalplaceringsövningar till att arbeta med repertoar har jag valt körsången *Kärlekens tid*⁷ av Benny Andersson.

Jag har valt att använda mig av tre olika metoder i arbetet med *Kärlekens tid*. Jag kommer att öva de vokalskiften som förekommer i sång genom vokalplaceringsövningarna. Jag kommer att använda mig av metoden att stapla ackord och av metoden att sjunga sången på endast vokalljuden som förekommer i texten.

Jag har spelat in⁸ i stort sett alla övningstillfälle. Till detta har jag fått körsångarnas medgivande.

5. KÖREN

Kören är en fyrstämmig blandad kyrkokör, som övar 1 gång/vecka.

Körens sammansättning består av 7 basar, 3 tenorer varav en kvinna, 8 altar och 8 sopraner. Åldersspannet i kören är mellan ca 30-75 år. Gruppen är mycket blandad vad det gäller förkunskaper; det finns några som nästan inte sjungit alls innan de började i kören och det finns några som tagit mycket sånglektioner sedan tidigare.

⁷ Benny Andersson. *Kärlekens tid, ur psalmer i 2000-talet*. Stockholm: Verbum förlag, 2006, psalm 851

⁸ Samsung Galaxy, iPhone 6, klippning i Pro Tools

6. VOKALPLACERINGSÖVNINGAR

Många olika vokalplaceringsövningar har prövats med kören. De övningar som valts att ta med här i arbetet för att analyseras vidare är följande.

De är hämtade från Anna-Karolina Edholmers bok *Tonbildningsövningar*⁹. Samt ur boken *Fyra sångpedagoger*¹⁰.

no ni
nonini- nonini- nonini o.s.v.
nonene -"-
nonänä -"-
nonana -"-
nonånå -"-
nonyny -"-

} mycket snabbt

Exempel 1, Övning 1 (ur Edholmers *Tonbildningsövningar*; s.8)

oi - oi
oe - oe
doô- doô
doy- doy
doå- då

} behåll den trutande mun-
nen på mellanvokalerna.

Exempel 2 Övning 2 ur (Edholmers *Tonbildningsövningar*; s.9)

⁹ Anna Carolina Edholmer. *Tonbildningsövningar*. Slite: Wessmans musikförlag, 1970, s.8-9

¹⁰ Ann-Charlotte Carlén, Ingrid Haking Raaby, Sven Kristersson, Eva Larsson-Myrsten.

Fyra sångpedagoger. Stockholm: Gehrmans Musikförlag, 1999, s.93

i - a - i - a - i

Exempel 3, Övning 3 (ur Fyra sångpedagoger, s.93)

a - å - a - å - a

Exempel 4, Övning 4, Karin Einarsson

7. KÄRLEKENS TID

Att valet av körstycke föll på *Kärlekens tid* har flera orsaker. Dels hade kören sjungit den tidigare och kunde därför redan stämmorna ganska bra. Många i kören är också mycket förtjusta i sången, vilket gör dem mer motiverade att arbeta med den. Andra orsaker är att den är en homofon sång där alla genomgående har samma textunderläggning. Den går i ett relativt långsamt tempo och har långa klingande vokaler. Den är också skriven på ett sätt som gör att stämmorna hela tiden ligger i ett bekvämt tonläge.

8. PROCESSEN MED KÖREN

Körens övningstid är 1,5 timme lång, därför var jag tvungen att justera övningspassen vecka efter vecka beroende på hur kören låg till i sin övriga repertoar. Ibland startade jag körövningen med ett längre tonbildningspass eller lade jag in passet i mitten av övningstiden. Vissa gånger varvade jag vokalplaceringsövningarna mellan övandet av körsångerna.

Vid första övningstillfället fick kören sjunga igenom *Kärlekens tid* en gång, sedan gjorde vi en första ljudupptagning, detta för att få en uppfattning om hur kören lät innan jag påbörjade arbetet med vokalplacering. Efter projektets slut gjorde vi en ljudupptagning vid själva konserttillfället, detta för att få ett resultat att jämföra med.

Det som bör nämnas är att vid första inspelningen var många i kören inte med vid övningen. Av sopranstämmans 7 sångare var 4 på plats. Därför är denna inspelning inte helt sanningsgärande om hur kören lät.

Kärlekens tid övade vi uppdelad på korta fraser om fyra takter. Jag använde mig av metoderna; att stapla ackord från bas till sopran, koppla vokalplaceringsövningar till sången, samt att sjunga den på endast ordens vokaler.

Enligt en del av litteraturen, samt enligt min egen erfarenhet kan det vara till nackdel att tala för mycket om intonation och benämna toner som rena eller falska. Det kan leda till att sångaren spänner sig i sin iver att göra rätt. Mitt mål har därför varit att inte prata så mycket om intonation under processen, utan att helt fokusera på vokalplacering. Detta för att körsångarna ska kunna ha en så avspänd sångarinställning som möjligt. Som Alldahl¹¹ skriver:

En överdriven fokusering på just intonation kan leda till spänningar i rösten och därmed motverka sitt syfte, medan uppmärksamhet på t.ex. puls, rytm, eller tonbildning ofta kommer även intonationen till del. (s. 4)

¹¹ Alldahl. *Intonation i körsång*, s.4.

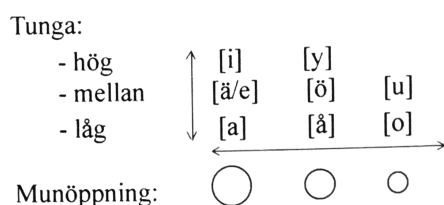
Vad det gäller intonation och användandet av piano vid repetition, så valde jag att i viss mån använda mig av piano. Mitt mål var dock att arbeta a capella i så stor utsträckning som möjligt.

9. VOKALERNA

Vokalerna kategoriseras och benämns på många olika sätt i litteraturen. Eva Larsson-Myrsten¹² benämner vokalerna som främre vokaler (i, e, y, ö) och bakre vokaler (o, å, a). Hon använder sig också av orden ljusa/mörka vokaler.

Författarna till boken *Anti-Aging för rösten del III*¹³ använder sig däremot av begreppen vokalkedjor, där det finns den rundade (o, u, å, y, ö) och den orundade vokalkedjan (i, e, ä, a). I *Anti-Aging för rösten del I*¹⁴ förekommer även kategorierna ovala, avlånga vokaler (a, ä) och neutrala vokaler (i, e).

I boken *Intonation i körsång*¹⁵ gör P-G Alldahl en uppställning över vokalerna. Om man tittar på denna och placerar in alla de olika begreppen enligt uppställningen så kan det vara lättare att få en förståelse för vad alla de olika kategorierna av vokaler rent praktiskt innebär.

Figur 1 Bild över vokalerna

¹² Carlén, Håking Raaby, Kristersson, Larsson-Myrsten. *Fyra sångpedagoger*, s.92

¹³ Elisabeth Bengtsson-Opitz, Sophie Opitz. *Anti-Aging för rösten, Del II*. Visby: Wessman Musikförlag, 2015, s.39

¹⁴ Elisabeth Bengtsson-Opitz. *Anti-Aging för rösten*. Visby: Wessman Musikförlag AB, 2015, s.69

¹⁵ Alldahl. *Intonation i körsång*, s.52

Ytterligare en bild av vokalerna finns i boken *Sjung vackert - Tonbildning i teori och praktik*¹⁶ av Helga Christensen.

	Bred läppform	Rund	Rund	Bred	Rund
Slutna	i(s)	y(r)	u(t)		o(s)
Halvslutna	e(k)	ö(s)			å(s)
Halvöppna	ä(t)	ö(ster)	u(pp)		o(ss)
Öppna	ä(r)	a(rv)		a(v)	

framtungvokaler
mellan-
tungvokal
baktungvokaler

Figur 2 Bild över vokalerna

Mot denna bakgrundsfakta satte jag igång arbetet med kören. Inledningsvis valde jag att försöka runda de orundade vokalerna, för att sedan arbeta vidare med att få de bakre vokalerna att klinga längre fram i munhålan.

¹⁶ Helga Christensen. *SJUNG vackert*. Stockholm: Nordiska musikförlaget, 1960, s.35

10. ANALYS AV PROCESSEN

10.1 Vokalplaceringsövningar

no ni
nonini- nonini- nonini o.s.v.
nonene -"-
nonänä -"-
nonana -"-
nonååå -"-
nonyny -"-

} mycket snabbt

Exempel 1, Övning 1 (ur Edholmers Tonbildningsövningar, s.8)

Denna övningen kombinerar rundad bakre vokal med orundad främre vokal. Övningen börjar med det nasala -n, vilket öppnar upp för resonans. När man lyssnar på Audio 1 så hör man att många av sångarna sjunger för hårt och spetsigt. Jag bytte därför ut vokalen -i till -ä och sedan till -a(rv). Kören hade lättast och nådde bäst resultat på vokalskiftena o-a.

Vid en vidare studie av Audio 1 hör man att kören inte riktigt lyckas få med sig den resonans som den inledande konsonanten -n förbereder för. Madeleine Ugglas skriver i sin bok *Sångröstens behandling*¹⁷ utförligt om vokalljuden, deras olika karaktärer och om hur man kan arbeta med egalisering av dessa. Många av hennes övningar utgår från de klingande konsonanter och nasalerna. Inledningsvis skriver hon:

Först måste betonas att uttalet av alla ljud skall ske med samma resonans, så att de erhåller samma kvalitet oberoende av tonhöjd. Behärskar man detta artikulationssätt fullständigt, har man lärt sig att sjunga med en stämma som är egaliserad, d. v. s. utan skarvar från lägsta till högsta ton och som med samma lätthet sjunger på vilken stavelse som helst.

¹⁷ Madeleine Ugglas. *Sångröstens behandling*. AB Carl Gehrman's Musikförlag, 1960, s.15

Jag valde därför att arbeta vidare med denna övning, men med utgångspunkt från -n. Vi tonade på -n och försökte hitta resonansen. Utifrån detta byggde jag vidare med vokaler mellan n:et. I Audio 2 tycker jag att kören lyckas få en mer homogen vokalplacering än vid föregående övningstillfälle. Dock uppstår ett problem när jag ger instruktionen, att de ska göra så små läpprörelser som möjligt. Några sångare i alten försöker då göra precis som jag har sagt och det resulterar i att de får en något ihoptryckt och klämd klang på vokalen -ä. Instruktionen var riktad till de som breddade sin mun alldeles för mycket, men fick inte det resultat som jag hade önskat.

För att koppla arbetet med vokalplaceringsövningar till den valda repertoaren använde jag mig delvis av övning 1. Tonmaterialet tyckte jag var bra, eftersom det både övar på att sjunga en fallande skala, som att man övar på vokalskiftet. Samt att den startar på nasalen n. Därför utvecklade jag denna övning vidare och arbetade med vokalskiftena som förekommer i *Kärlekens tid*. Det vill säga kören fick sjunga nö-nini, ni-nänä, nä-nunu, se Audio 3. Vilka är de första vokaler i sångens text - rör vid mig nu.

oi - oi
oe - oe

behåll den trutande munnen på mellanvokalerna.

Exempel 2 Övning 2 (ur Edholmers *Tonbildningsövningar*, s.9)

Denna övning fungerade inte speciellt bra. Jag ville att kören skulle öva vokalskiftet å-i, men istället sjöng körsångarna oj, oj. När jag lyssnar på Audio 4, så anser jag att kören var något ofokuserad. När jag förebildade med sång sjöng många med istället för att lyssna. Jag ändra vokal från å till o. Jag gav instruktion om att göra vokalskiftet så mycket med tungan som möjligt och att inte ändra läpparnas inställning mer än nödvändigt. Inte heller detta fungerade.

I Audio 4 kan man höra att en del av sångarna åker kana ner för skalan. När vi gjorde vokaler på o-e fungerade övningen till slut.

Jag anser att denna övning kanske var något för svår att använda inledningsvis. Därför bestämde jag mig för att inte arbeta vidare med den, utan att istället fortsätta med övning 1, då dessa övningar berör samma problematik.

Exempel 3, Övning 3 (ur Fyra sångpedagoger, s.93)

Här jobbade vi med att jämna ut vokaler i-a, se Audio 5. Övningen är bra därför att vokaler i och a ligger väldigt långt ifrån varandra. I är en främre ljus vokal, a är en bakre mörk vokal. Detta gör att a:et lätt kan bli något lågt i intonation jämfört med i. När man då sjunger dessa vokaler på samma ton blir det lätt för körsångaren att höra detta fenomen.

Jag gav instruktionen: ”försök att få vokaler så nära varandra som möjligt.” Alltså att lyfta fram -a till placeringen av -i. De hade väldigt svårt för detta vokalskifte. I:et blev för spetsigt och a:et tappades bak i munnen och blev för lågt i intonation. Jag försökte då komma runt problematiken genom att först höja tempot i vokalskiftena. Detta gav ett visst resultat till det bättre, men a:et blev fortfarande för lågt i intonation. Min nästa instruktion var då: ”Försök göra skiftet så mycket med tungan som det går.” Kören sjöng sedan övningen igen och det blev det bästa resultatet rent intonationsmässigt. Det här tycker jag visar på vikten av konkreta instruktioner som beskriver hur man som sångare tekniskt ska göra.

Övning 4

Exempel 4, Övning 4, Karin Einarsson

Denna övningen kan man säga är en vidareutveckling av övning 3. Först började jag med att sjunga vokalskiftet a-å, a som i av, på en och samma ton. Sedan bytte vi till att sjunga en fallande skala, från skalsteg 5 ner till grundtonen. Här fick kören träna på att röra på läpparna för att skifta vokal. Syftet med detta var både att öva vokalskiften, men också att göra sångarna medvetna om vilka olika läpp-/tung-/käkrörelser som behövs för att åstadkomma olika vokalskiften. Kören klarade detta vokalskifte bättre än i-a, men a:na spretade i intonation, se Audio 5. Det man då kan höra är att en del sångare sjunger a som i av, medan en del sjunger a som i arv. Detta gör att intonationen blir svajig. I det här fallet tror jag att det rör sig om två olika problem; en del körsångare är inte riktigt medvetna om skillnaden, de tycker att de sjunga a helt enkelt. Sedan kan det vara så att en del har svårt att höra sig själva samtidigt som de försöker lyssna in de andra i kören.

Jag fortsatte med denna övning och i Audio 6 kan man höra att kören har en väldigt samlad klang på vokalen å, emedan vokalen a fortfarande är spretig. Detta tyder på att kören har lättare för att intonera på rundade vokaler.

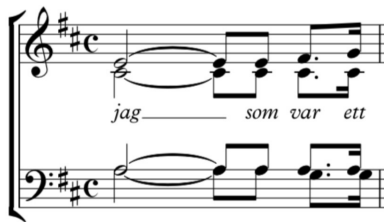
Just vokalskiftena i-a-å övade vi ganska mycket under projektet, eftersom de förekommer i sången *Kärlekens tid*.

10.2 Kärlekens tid

Vid arbetet med *Kärlekens tid* valde jag att arbeta med korta passager om 4 takter åt gången. Jag arbetade med att stapla frasernas startackord från bas till sopran. Vid första tillfället, se Audio 8, gav jag fullständiga ackord från pianot. Till en början var ackorden väldigt svajiga. Kören fick då som instruktion att lyssna efter att de hade samma vokalfärg. Intonationen i ackordet blev då genast bättre.

Efter detta övningstillfälle bestämde jag mig för att låta altar och sopraner hitta sina ackordtoner utan att ge mer än grundtonen från pianot, eftersom instrumentet inte var speciellt väl stämt. Detta fungerade dock inte bra, altarna hade svårt att hitta sin ters.

I Audio 9, där kören övar A-dur ackordet i takt 5 kan man tydligt höra hur intonationen blir bättre då kören aktivt lyssnar efter gemensam vokalplacering av vokalen a. Detta gör de sedan automatiskt när de växlar till nästa A-dur ackord med vokalen å. Vokalskiftet a-å har kören också övat mycket i vokalplaceringsövningarna och kanske är det därför de lyckas så bra.

The image shows a musical score for the piece 'Kärlekens tid', specifically measure 5. It consists of two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The lyrics 'jag som var ett' are written below the notes. The melody in the treble clef starts with a half note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The bass clef part starts with a half note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3. There are some ties and slurs in the notation.

Ex. 5 *Kärlekens tid* takt 5

Vidare arbetade jag med *Kärlekens tid* genom att sjunga den på endast de vokaler som förekommer i texten. Denna metod tas upp till exempel i boken *UPP och NER sjungningar*¹⁸ av Stefan Sköld. Där han i inledningen skriver:

Om kören t ex håller på att arbeta med *Uti vår hage* och altstämman har påtagligt skiftande klangfärg på sina vokaler [...] - då är det lämpligt att stanna upp i övningen och arbeta med vokalernas klangfärg och kvalitet (tonbildning).

Steg 1 Låt altarna sjunga utan konsonanter; u i å a e ä, osv i rätt rytm, påtala vilka vokaler som kan förbättras - förebilda. (s.7)

Inför den här övningen tittade jag över alla vokalerna i texten och kategoriserade in dem efter rundad/orundad - främre/bakre. Detta för att göra problematiken med vokalskiftena tydligare för mig själv. Av arbetet med metoden av sjunga endast på ordens vokaler gjorde jag tre inspelningar varav jag här har med två för analys.

Meningen med denna övning är att man ska öva de vokalskiften som förekommer i texten, men utan konsonanter som stökar till det. Intressant är att genomgående på alla tagningarna sjunger sångarna inte alla vokaler likadant. En del sjunger dem som om de samtidigt tänker texten, emedan vissa inte förankrar vokalerna i texten och därför uttalar dem på ett annat sätt. Framför allt förekommer detta på vokalerna e/ä och a. Detta fenomen har jag också tidigare hört när kören gjort vokalplaceringsövningar med vokalen a.

¹⁸ Stefan Sköld. *Upp och ner sjungningar*, s.7

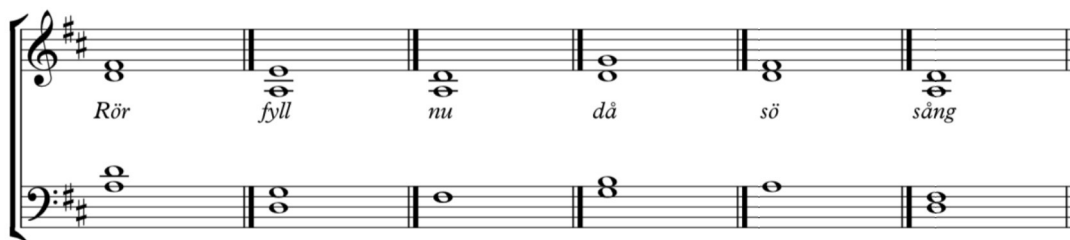
I Audio 10 kan man speciellt höra det på slutackordet i takt 4, där en del sjunger e och några uttalar vokalen lite mer mot ä, samt startackordet i takt 5, där uttalet också skiljer.

Ex. 6 Kärlekens tid takt 4-5

Vid en jämförelse med Audio 11 efter ovan nämnda ackord och vokaler hör man att sångarna här har enats om hur de ska uttala e i brädden, vilket ger en mer samlad klang, men a:et i jag har fortfarande olika vokalfärg och klingar inte rent.

Efter att ha lyssnat på Audio 10 och Audio 11 tycker jag mig kunna konstatera att kören intonerar bäst på de ackord som har rundade vokaler. Om dessa rundade vokaler är bakre eller främre verkar inte spela någon större roll i detta fall. Ackorden jag främst tänker på är:

Ex. 7 Ackord ur Kärlekens tid

Möjligen skulle det kunna vara så att det även spelar in att nästan alla ackorden är tonikaackordet D-dur. Detta tänker jag dock inte fördjupa mig om vidare här.

Nu vill jag fokusera på takterna 3-4.

Rör vid mig nu fyll mitt liv ända till brädden

Ex. 8 Kärlekens tid takt 1-4

I takt 1-2 är alla utom en vokal främre vokaler och varje fras börjar på en främre rundad vokal. Detta gör det enklare att samla vokalklangen. I takt 3-4 finns det däremot många svårigheter. Det börjar med den främre orundade vokalen -i och går över till orundade mellanvokalen -ä, för att sedan falla tillbaka ända till den bakre orundade vokalen -a.

För att göra intonationsproblematiken ännu svårare har soprannerna först ett tonsteg upp till skalans kvint och sedan en fallande melodi från kvinten ner till skalans andra tonsteg, altarna har tonen d1 som upprepas 5 gånger innan de får gå ner ett halvt tonsteg till dominantackordets ters. Herrarna ligger på parallella terser för att i slutet mötas upp på dominantackordets grundton.

Med detta sagt finns det många försvårande omständigheter i just dessa två takter. Men låt oss nu gå vidare med vokalplaceringen.

I Audio 10, hör man tydligt hur altstämman tappar bak vokalerna ä och a och tappar i tonhöjd. Larsson-Myrsten skriver i boken *Fyra sångpedagoger*¹⁹ att:

För att melodilinjen skall bibehållas klangfull och för att de bakre vokalerna inte skall hamna under de främre, ljusa vokalerna i tonhöjd, gäller det att lägga vokalerna så långt fram i munnen som möjligt.

Efter att jag gav instruktionen: ”försök att få de bakre vokalerna, som a och ä, att komma fram till i och e. Försök ha samma vokalplacering hela tiden.” gjorde vi Audio 11.

¹⁹ Carlén, Håking Raaby, Kristersson, Larsson-Myrsten. *Fyra sångpedagoger*, s.92

Vid en jämförelse av Audio 10 och Audio 11 kan man höra att altstämman i takt 3-4 lyckas bra med just det jag bad om, att få fram de bakre vokalerna till de främres plats. Framför allt vokalen ä gör de bra. Detta gör att de bättre klarar av att hålla tonen uppe i intonation.

Vokalskiftet i-ä är ett av de skiften som kören har övat i vokalplaceringsövning 1, men vi har inte övat ä-a. Detta tycker jag visar på att övningarna har gett resultat. Jag tycker också att det visar på hur viktigt det är med så konkreta instruktioner som möjligt. Kanske borde jag även ha gått in på hur de skulle format tunga och läppar.

11. RESULTAT

1. Hur påverkar arbetet med vokalplacering och egalisering av vokalerna intonationen i en amatörcör?

Vid en jämförelse av förinspelningen, Audio 7, och resultatet, Audio 12, kan man genast höra att arbetet med vokalplacering och egalisering av vokalerna har lett till att kören intonerar bättre. Man kan också höra att sångarna har gjort oerhörda framsteg när det kommer till tonbildning, vokalplacering, lyssnande och intonation.

Jag har under processen lagt märke till att instruktioner om att lyssna efter gemensam vokalplacering hjälper kören att intonera, speciellt vid längre klingande ackord.

Under projektet gjorde jag övningar där kören sjöng staplade ackord från bas till sopran. Just vid dessa övningar blev det tydligt att kören intonerade bättre efter att de fått instruktion om att lyssna efter gemensam vokalplacering. I de här övningarna var ackorden tagna ur sitt sammanhang. När kören sedan sjöng ackordföljderna med de ord och i den rytm de har i sången föll lyssnandet efter vokalplacering tillbaka något och följderna blev då sämre intonation, se Audio 9. Detta skulle kunna tyda på att i passager med mycket text ger inte lyssnandet efter vokalfärg någon större effekt, utan att det istället behövs något annat fokus för att hjälpa sångarna att intonera bättre.

På slutresultatet, Audio 12, märks det att kören gjort stora framsteg när det gäller lyssnande och här lyckas de intonera i stort sett alla längre klingande ackord bra. De långa ackorden har en kort insvägningstid, men de svänger snabbt in och klingar rent. Detta tyder på att sångarna verkligen lyssnar aktivt efter varandras vokalfärg och att det leder till att intonationen blir till det bättre.

Vid själva konserttillfället bestod sopranstämman av åtta sångare, dock låter det i Audio 12, väldigt mycket som att stämman är en röst. Sångarna formar sina vokaler likadant. De lyckas lyfta fram vokalerna ä och a vid de tillfällen de har kvinten i ackordet och håller på så sätt uppe intonationen. De rundar också de breda vokalerna väldigt fint, vilket ger en samlad klang. Speciellt kan man höra det i tredje ackordet från slutet.

Altstämman lyckas bra i de takter vi övat mycket, dvs takt 3-4. Här får de också hjälp av sopranerna som håller uppe kvinten och på så sätt sjunker altarna inte nämnvärt på sin

upprepade ton. Även altarna rundar vokalen i tredje ackordet från slutet väldigt bra.

Vid konserttillfället var basarna 7 st, men även de klingar som om de är en röst och gör sina vokaler på ett enhetligt sätt.

Som jag skriver inledningsvis så har många av de långa ackorden en kort insvängningstid, men blir sedan välintonerade fort. Det ackord som aldrig riktigt sätter sig i Audio 12 är slutackordet. I det näst sista ackordet där sopranerna har skalans andra tonsteg blir de lite låga och därför lyckas bas och sopran inte intonera sin oktav och slutackordet blir således något svajigt. Detta är dock inte något som kan härledas till vokalplaceringsproblematik utan har att göra med hur de olika skaltonerna ska intoneras och detta är något jag inte har berört i det här arbetet.

Speciellt märktes det att arbetet med vokalplacering inverkade på intonationen på ett positivt sätt då vissa vokaler tappades bak och blev för låga i intonation. Efter instruktioner om att placera dessa vokaler längre fram i munnen blev intonationen genast bättre.

2. Vilken typ av övningar fungerar bra i min kör för att öva just vokalplacering och egalisering av vokaler?

Jag har arbetat med vokalplaceringsövningar som har som mål att utjämna skillnaderna mellan vokaler. Det jag erfarit under processen är att övningar med nasalljud kan vara till stor hjälp för att hitta gemensam resonans åt alla vokaler. Nasalen kan användas som startljud eller som ett grundljud, som omsluter olika vokaler. T. ex. kan kören sjunga m-o-m-i-m och på så sätt träna egalisering.

Av de övningar jag använt under processen med kören har övningar med litet omfång, ca en kvint, varit lättast för sångarna. Så i min kör tror jag att övningar med lite mindre omfång fungerar särskilt bra för att öva vokalplacering och egalisering av vokaler.

Det har gett ett stort utslag till det bättre att göra sångarna uppmärksamma på att vissa vokaler, som a och ä, lätt blir för låga i intonation.

Ytterligare en reflektion jag haft när jag lyssnat på mina inspelningar är att användandet av piano inte är till någon fördel vid arbete med vokalplaceringsövningar. Kören sjöng övningarna bättre när jag inte spelade med. Min slutsats blir således att

vokalplaceringsövningar till större delen bör göras a capella. När det inte finns något piano att lyssna till måste sångarna istället rikta sitt lyssnande mot varandra och det leder till bättre intonation.

Jag har under processen vid flera tillfällen märkt att så konkreta instruktioner som möjligt är bra. Att det är bra att gå in på hur tunga, läppar och käke ska formas eller ändras vid de olika vokalerna och vokalskiftena. Jag kan tänka mig att övningar där man övar vokalskiften med utgångspunkt i hur sångaren ska forma mun, tunga och käke skulle kunna vara effektivt.

3. Hur kan arbetet med vokalplacering integreras med repertoarövning?

Jag har arbetat på tre sätt när det gäller att integrera arbetet med vokalplacering till den aktuella repertoaren.

1. Jag har använt mig av vokalplaceringsövningar där kören har tränat de vokalskiften som förekommer i sången.
2. Kören har tränat på att stapla ackord tagna från den aktuella repertoaren. Fokus låg då på att intonera genom att hitta gemensam vokalfärg.
3. Kören har sjungit sången i stämmor på bara vokalljuden.

Jag anser att alla tre metoderna har gett utdelning. Mest effektiva var den andra och tredje metoden.

Att metod två har gett ett gott resultat kan man höra i Audio 12, då kören lyckades intonera de långa ackorden väldigt bra vid slutproduktionen.

Metod tre har hjälpt sångarna att egalisera vokalerna. Vid en sådan övning blir det också tydligt vilka vokaler som tappas bak, sticker ut eller blir för breda.

12. AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Först vill jag säga att jag är väldigt nöjd med resultatet och glad över den entusiasm körsångarna har visat för att arbeta med vokalplacering. Jag har lärt mig oerhört mycket av att göra detta arbetet. Jag har fått större förståelse för vokalernas olika karaktärer och varför det är svårt att göra vissa vokalskiften. Jag har också fått tid till att reflektera mycket om mig själv i rollen som körledare. Det har absolut varit ett arbete värt att göra och något som jag kommer att arbeta vidare med mycket. Jag har kunnat dra vissa intressanta slutsatser och sett resultat i kören som har varit till det bättre vad gäller lyssnande och intonation. Arbete med vokalplacering och egalisering av vokalerna tar tid och min kör har genom detta arbetet kunna ta ett steg på vägen.

Efter projektets slut har jag fortsatt på samma linje, men jag försöker nu vara mer konkret i mina instruktioner. Jag har också arbetat vidare med de klingande konsonanterna för att se hur de kan bidra till en bättre intonation i kören.

13. REFERENSER

Litteratur

Alldahl, Per-Gunnar. *Intonation i körsång*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag AB, 2004

Bengtsson-Opitz, Elisabeth. *Anti-Aging för rösten*. Visby: Wessman Musikförlag AB, 2015

Bengtsson-Opitz, Elisabeth., Opitz, Sophie. *Anti-Aging för rösten, Del II*. Visby: Wessman Musikförlag, 2015

Carlén, Ann-Charlotte., Haking Raaby, Ingrid., Kristersson, Sven., Larsson-Myrsten, Eva. *Fyra sångpedagoger*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag, 1999

Christensen, Helga. *SJUNG vackert*. Stockholm: Nordiska musikförlaget, 1960

Dahl, Tone Bianca. *Körkonst*. Göteborg: Bo Ejeby förlag, 2003

Edholmer, Anna Carolina. *Tonbildningsövningar*. Slite: Wessmans musikförlag, 1970

Nordfeldt, Per Axel. *Musiklexikon*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2003

Rehnqvist, Johan. (2012) *På tal om intonation – En kvalitativ intervjustudie om körledares syn på hur instruktioner om intonation bör förmedlas*. (Examensarbete) Malmö:

Musikhögskolan i Malmö, Lunds universitet. Tillgänglig: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=3563613&fileOid=3563614>

Hämtad 23 maj 2018

Sköld, Stefan. *Upp och ner sjungningar*. Stockholm: Gehrmans Musikförlag, 1987

Ternström, Stefan. *Körakustik*. Stockholm: Gehrmans musikförlag, 1987

Uggla, Madeleine. *Sångröstens behandling*. AB Carl Gehrmans Musikförlag, 1960

Noter

Andersson, Benny. *Kärlekens tid, ur psalmer i 2000-talet*. Stockholm: Verbum förlag, 2006

Text Ylva Eggehorn

Ljudfiler

Audio 1: 2017-09-14 övning 1

Audio 2: 2017-09-21 övning 1

Audio 3: 2017-10-05 övning 1 vokalskiften ur *Kärlekens tid*

Audio 4: 2017-09-14 övning 2

Audio 5: 2017-10-19 övning 3 och övning 4

Audio 6: 2017-10-26 övning 4

Audio 7: 2017-09-14 Kärlekens tid förinspelning

Audio 8: 2017-09-21 Kärlekens tid takt 1-4

Audio 9: 2017-10-19 Kärlekens tid takt 5-8

Audio 10: 2017-10-26 Kärlekens tid på vokaler 1

Audio 11: 2017-10-26 Kärlekens tid på vokaler 2

Audio 12: 2017-10-29 Kärlekens tid slutresultat